

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
факультет мистецтв
кафедра образотворчого мистецтва

“Допущено до захисту”

Завідувач кафедри образотворчого
мистецтва _____ Руслан Пильнік
“ _____ ” _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____
“ _____ ” _____ 2024 р.

**МЕТОДИКА ВИКОНАННЯ ЖИВОПИСНОЇ
СЮЖЕТНО-ТЕМАТИЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ**

Кваліфікаційна робота
студентки групи ОМ-20
ступень вищої освіти бакалавр
спеціальності 014.12 Середня освіта
(Образотворче мистецтво)

Байбарак Анни Олександрівни

Керівник: Петренко О.О.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Байбарак Анна Олександрівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Анна Байбарак

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. СЮЖЕТНО-ТЕМАТИЧНА КОМПОЗИЦІЯ В ІСТОРІЇ	
ЖИВОПИСУ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ КОНТЕКСТ	7
1.1. Сутність та специфіка сюжетно-тематичної композиції.....	7
1.2. Становлення й розвиток сюжетного жанру в історії образотворчого мистецтва	10
1.3. Сюжетно-тематична композиція у творчому доробку провідних українських живописців від ХІХ ст. до сьогодення	17
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. ПОЕТАПНІСТЬ ВИКОНАННЯ СЮЖЕТНО-ТЕМАТИЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ “МАТЕРИНСТВО”	
2.1. Обґрунтування ідеї та задуму практичної частини кваліфікаційної роботи	22
2.2. Підготовчий етап до створення сюжетно-тематичної композиції	24
2.3. Послідовність виконання живописного твору в матеріалі	26
Висновки до розділу 2	29
ВИСНОВКИ	31
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	34
ДОДАТКИ	39
Додаток А	39
Додаток Б	57

ВСТУП

Мистецтво – це відображення і освоєння реальності, важливе явище, що відіграє значущу роль у житті суспільства. Воно є багатим світом образів і проявів фантазії, прагненням зрозуміти сенс життя та концентрацією творчих сил людини. Мистецтво кожної епохи невід’ємно пов’язане із національною культурою та історичними умовами. Без мистецтва неможливо зрозуміти історію, і навпаки [8, С.5].

Упродовж свого розвитку живопис у різних жанрах, формах та сюжетах відтворює життя суспільства та окремої людини, шукає сенси цього життя. Жанри мистецтва створені для того, щоб надати людині можливість виразити свої ідеї, думки та почуття не в абстрактній формі, а в конкретних образах.

Аналізу сюжетних творів присвячені дослідження таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як Anthony J. [33], Milligan B. [34], Бардаш О. [2], Самбірська О. [18]. Історичні, формально-стилістичні та ідейно-змістові складові сюжетних композицій у різних жанрах живопису здійснено в роботах Антоновича Є. і Удріс М. [1], Голубця О. [2], Побожія С. [9], Шевнюк О. [28], Юр М. [30] та інших. Композиційні та методично-творчі аспекти побудови сюжетної композиції розкриті у працях Брижатої І. [3], Крюкової Г. [13], Мішуровського В. [16], Пічура М. [25], Урсу Н. [27], Щербини В. [29], Юрченка О. [31] та інших.

Актуальність обраної теми полягає у тому, що сюжетно-тематичні композиції є важливою частиною мистецького процесу. Вони часто перетинаються з літературою, історією, філософією, що сприяє більш комплексному та багатогранному розумінню мистецтва та його ролі в суспільстві. Багато сучасних художників продовжують використовувати сюжетно-тематичні композиції для висловлення своїх ідей та коментарів до

сучасних проблем. Проте у фаховій літературі не склалося однозначного розуміння сюжетно-тематичної композиції в системі жанрів живопису.

Метою нашої кваліфікаційної роботи є дослідження специфіки, історії та методики створення живописної сюжетно-тематичної композиції.

Відповідно до мети нами поставлено такі **завдання**:

- вивчити фахову літературу за темою дослідження;
- проаналізувати особливості та розвиток сюжетної композиції в історії образотворчого мистецтва;
- дослідити сюжетно-тематичний живопис у доробку зарубіжних та вітчизняних художників
- обґрунтувати ідею та сформувати задум сюжетно-тематичної композиції;
- виконати твір “Материнство” у техніці олійного живопису.

Об’єктом дослідження є сюжетно-тематична композиція як жанр живопису.

Предмет дослідження – формально-змістові та художньо-методичні аспекти сюжетно-тематичної композиції

Специфіка та підхід до вивчення предмета були зумовлені використанням таких **методів** дослідження:

- логічно-послідовний метод та метод систематизації, що забезпечили аналітичний підхід до наукової літератури, інтернет-джерел та історичних фактів і процесів;
- метод історико-культурного аналізу дозволив визначити художню специфіку періоду, до якого належать відповідні сюжетно-тематичного роботи;
- метод художнього аналізу, що дав можливість простежити зв'язки мови живописних сюжетних творів з конкретними змінами художньо-історичних стилів;

- метод вивчення та порівняльного аналізу наукових і навчально-методичних праць, що допоміг виявити сучасні тенденції і проблеми у розвиткові сюжетно-тематичної композиції.

Практична значущість роботи полягає в можливості використання матеріалів і висновків кваліфікаційної роботи педагогами-методистами з образотворчого мистецтва в освітньому процесі.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, двох розділів з підрозділами, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладений на 29 сторінках комп'ютерного набору. Загальний обсяг роботи 59 сторінок.

РОЗДІЛ 1. СЮЖЕТНО-ТЕМАТИЧНА КОМПОЗИЦІЯ В ІСТОРІЇ ЖИВОПИСУ: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ КОНТЕКСТ

1.1. Сутність та специфіка сюжетно-тематичної композиції

Розпочнемо вивчення характеру становлення сюжетних композицій в образотворчому мистецтві з визначення основних понять подальшого дослідження. Образотворче мистецтво – мистецтво, що створює відчутне і наочне зображення миру в просторі або на площині, сприймане глядачем [15, С. 28]. Образотворче мистецтво включає в себе багатий спектр змістовних елементів, що передаються через різні художні форми та стилі. Його змістом є як візуальне зображення реальності, так і вираження емоцій і почуттів, створення соціально-політичних коментарів, передача символів та алегорій тощо.

Для класифікації творів мистецтва на основі їхнього сюжету, теми або змістового наповнення використовується категорія жанру. ЖАНР (від фр. genre – рід, вид) – підрозділ кожного виду мистецтва, зумовлений різноманітністю конкретних можливостей художнього осягнення дійсності, що диференціюються за різними класифікаційними ознаками (тематичними, структурними, функціональними тощо) [22]. Всеосяжну художню картину світу не можна відобразити завдяки одному жанру. Жанрове розмаїття образотворчого мистецтва має особливості та відмінності протягом розвитку [9 С.16].

Жанрова класифікація допомагає структурувати та аналізувати мистецтво, надаючи глядачам інструменти для розуміння та інтерпретації художніх робіт. У кожному виді мистецтва система жанрів складається по-своєму. В образотворчому мистецтві – на основі предмета зображення (портрет, натюрморт, пейзаж, сюжетно-тематична картина), а іноді й характеру зображення (карикатура, шарж) [27, С.111].

Щодо визначення поняття сюжетно-тематичної композиції у фаховій літературі спостерігається певна неузгодженість. У сучасних методичних

розробках з образотворчого мистецтва можна знайти виокремлення сюжетно-тематичного жанру [6] або ж сюжетно-тематичного твору [24]. У підручнику з образотворчого мистецтва С. Железняка знаходимо з одного боку сюжетно-тематичну композицію як жанр, що включає у себе батальні, історичні, релігійні, міфологічні і побутові твори [17, С.6], а з іншого – розділ “Сюжетно-тематична картина” [17, С. 126]. У навчальному посібнику М. Яремківа знаходимо розділ з композиції тематичної картини та визначення тематичного живопису як виду станкового, що включає до себе різні жанри [29, С. 94]. Можна також зустріти як ототожнення жанрового та сюжетного живопису [23], так і використання терміну “сюжетна композиція” в аналогічному контексті та змісті [31].

Як зазначалося вище, з-поміж інших жанрів у навчально-методичному посібнику з Композиції автори Н.Урсу та І.Гуцул називають сюжетно-тематичну картину. Там само знаходимо визначення терміну “композиція”, що в перекладі з латинського (*compositio*) означає співставлення, складання, співвідношення сторін і поверхонь, частин між собою, які разом взяті, що складають (компонують) певну форму [27, С.7]. Разом із тим автори зазначають, що сам термін “композиція” використовується також для позначення багатофігурної картини [27, С.10]. В тексті іншого посібнику з Композиції Є.Силко [19] зустрічаємо поняття сюжетної картини та сюжетної або сюжетно-тематичної композиції як синонімічні.

Сам термін “композиція”, на думку М.Пічкура, розуміється як розташування основних елементів зображення, а також його частин у певній системі і послідовності в спосіб їх поєднання в єдине звучання, що відтворює задум художника обраних ним виразних засобів [25].

Термін “сюжет” в образотворчому мистецтві використовується з двома значеннями: широке – предмет художнього зображення (наприклад, пейзаж – “вид” природи, натюрморт – речі тощо), де сюжетний, тобто предметний живопис протиставляється безпредметному; вузьке – зображення дій, вчинків і

взаємовідносин людей, які витікають з певної життєвої ситуації [22]. Сюжет в образотворчій композиції — це розповідна складова твору, яка визначає основний зміст, події та взаємодію персонажів, що зображені. Сюжет служить для передачі певної ідеї, теми або повідомлення через візуальні засоби. Він може бути взятий з реального життя, літератури, міфології, релігії або ж бути продуктом фантазії художника.

Серед основних аспектів, які характеризують сюжет в образотворчій композиції, можемо сформулювати наступні:

1) тема (Основний зміст або ідея, яку художник прагне передати. Це може бути історичний момент, міфологічна подія, релігійний сюжет, побутова сцена або будь-яка інша тема, яка цікавить художника);

2) персонажі (Дійові особи, які беруть участь у події, що зображена. Вони можуть бути як реальними людьми, так і вигаданими персонажами, божествами, тваринами тощо);

3) дія (Конкретні події або дії, що відбуваються у творі. Це може бути конфлікт, взаємодія між персонажами, або певний момент у часі, який художник вважає важливим).

4) контекст (Місце і час дії, що створює загальну атмосферу твору та допомагає глядачеві зрозуміти, де і коли відбувається подія);

5) символізм (Використання символів для передачі додаткових значень та підсилення змісту твору. Символи можуть бути як очевидними, так і прихованими, що вимагає від глядача певного знання або інтерпретації).

В свою чергу тема а (від грец. *thema* – основа) – коло подій та життєвих явищ, які представлені в художньому творі. Тема разом з ідеєю створює ідейно-тематичну єдність [20, С. 110]. Тож сюжетно-тематична композиція є організацією та структурою подій у творі мистецтва, що глибоко інтегрує їх з основними темами та ідеями твору. Це робить твір багатоплановим і насиченим додатковими значеннями.

Отже у фаховій літературі термін “сюжетно-тематична композиція” виступає узагальнюючим поняттям, що визначає сюжетні твори у різних жанрах. У живописі можна виділити кілька наступних основних жанрів сюжетних картин.

1. Історичний жанр - зображення важливих історичних подій, діячів та баталій (Рис. А.1.2, А.1.3, А.1.8, А.1.18).

2. Релігійний жанр - сюжети з Біблії та життя святих (Рис. А.1.6, А.1.7, А.1.9, А.1.11).

3. Міфологічний жанр - сюжети з античної міфології (Рис. А.1.4, А.1.13).

4. Жанровий (побутовий) живопис - сцени з повсякденного життя (А.1.17, А.1.19, А.1.26, А.1.29, А.1.30, А.1.31, А.1.45).

5. Алгоричний жанр - використання символічних фігур для передачі абстрактних ідей (Рис. А.1.10, А.1.16, А.1.23, А.1.24, А.1.27, А.1.43, А.1.47).

6. Портретний живопис - зображення конкретних осіб, де акцент робиться на вираженні індивідуальності та психологічного стану моделі. Портрети можуть бути частиною сюжетно-тематичного жанру, якщо вони включаються в ширший контекст (Рис. А.1.12, А.1.15, А.1.20, А.1.28, А.1.36).

Варто зазначити, що один і той самий твір за окремими сюжетно-ідейними ознаками може бути віднесений одночасно до декількох жанрів. Усі згадані жанри відображають розвиток суспільства, його інтереси та цінності протягом століть.

1.2. Становлення й розвиток сюжетного жанру в історії образотворчого мистецтва

Історія розвитку сюжетних композицій в образотворчому мистецтві є надзвичайно багатогранною та охоплює різні епохи, стилі та культури. Розглянемо їх становлення та формально-змістові сторони крізь призму змін основних художньо-історичних стилів в образотворчому мистецтві.

Печерний живопис палеоліту за всієї його фігуративності й натуралістичності був не відображенням, а засобом посилення реальності, виявленням її магічної сутності та оволодіння нею. Більшість палеолітичних розписів не пов'язані між собою за змістом, сюжетом, композицією [28, С.19]. З часом первісні художники почали передавати внутрішній зміст людських дій у багатофігурних композиціях з виразною оповідальністю. За стилем зображення печерні малюнки можна віднести до "умовно реалістичних", вони відбивають початок процесу стилізації, де фігури людей і тварин починають передаватися різними лініями схематичного характеру [14] (Рис. А. 1.1).

Подібні до літературних анналів лінії асирійських рельєфів оповідають про полювання царів [28, С. 30], тема володаря, зокрема "цар на війні" є однією з провідних (Рис. А.1.2). Навіть у відтворенні буденних, побутових сцен Давнього Єгипту — випас корів або їх доїння, одягання господині служницями, орання — усе побіжне, випадкове поступається місцем раціональній знаковості дії, її сутності, що перетворює рельєфи та розписи на своєрідні зображення, які так органічно співіснують з написами й текстами. Композиційним каноном став принцип фризної побудови зображень. Сюжети розгортаються на стінах один за одним, ритмічно повторюються жести й рухи. Це надає зображенням зупинення у часі, а величному дійству характеру урочистого ритуалу — ходи, процесії, спрямованої у вічність [28, С. 38] (Рис. А.1.3.).

Давньокитайський станковий живопис IV ст. до н. е. пов'язаний із творчістю художника Гу КайЧжи, який прославився, розписуючи палаци знаті. Йому приписують картину на шовку "Повчання жінкам" (Британський музей, Лондон), де текст поєднано із дев'ятьма окремими композиціями [8, С.34] (Рис. А.1.5.).

В античному світі, зокрема Давній Греції, сюжетні композиції мали переважно міфологічний або історичний характер. В добу архаїки відбувався перехід від орнаментальних композицій до сюжетних, як у кіліку із зображенням

Діоніса у човні (після 540 р. до н. е.) майстра Ексеція з його поетичним і легким образом подорожі хвилями життя [28, С. 60] (Рис. А.1.4).

Як стверджують мистецтвознавці, розписи давньоримських катакомб органічно продовжують пізньоантичне мистецтво, але з однією важливою відмінністю – воно набуло християнського змісту [8, С.52]. Розписи мали повчальну мету, тобто через зображення намагалися донести певні християнські істини. Вони виконувалися у двох стилях: символічному та сюжетному. Серед ранньохристиянських сюжетів, які використовували для оздоблення стін катакомб, переважали біблійні теми: добрий пастир, ягня, яке приноситься в жертву, і ковчег Ноя (Рис. А.1.6).

Середньовічне мистецтво було переважно релігійним, відображаючи біблійні сюжети та життя святих. Крім монументального живопису у візантійському мистецтві розвивається особливий вид станкового живопису – іконопис [10, С. 60]. Створюються багатопланові композиції, фігури стають легшими, менш статичними, з витягнутими пропорціями. У пізніх іконах сосстерігаємо витончені пропорції, появу складних ракурсів, об'ємів [8, С.60] (Рис. А.1.7).

Художня сторона готичної мініатюри вражає своєю досконалою розробкою композиції аркуша, віртуозною технікою малюнка, красою чистого локального кольору. У Часослові герцога Берійського, мініатюрах Великих французьких хронік (кін. 14ст.) не залишається і сліду від релігійних уявлень. Це маленькі живописні новели з усіма життєвими подробицями [10, С.70] (Рис. А.1.8).

Ренесанс акцентував увагу на людині, її переживаннях та природному середовищі. Це відобразилося у творчості Джотто ді Бондоне (1266/67-1337), який став засновником ренесансного живопису [28]. Його найвідоміша робота — цикл фресок у Капелі дель Арена в Падуї (1303-1305), присвячений життю Марії та Христа (Рис. А.1.9). Ці фрески, виконані в техніці аль фреско (на вологій

штукатурці), розташовані в три яруси на стінах капели. Джотто став першим, хто розбивав оповідальні цикли на окремі сцени, обрамлені витонченими рамками.

Відкидаючи типове для середньовічного аскетизму презирство до світу, діячі Відродження шукають підтримки у світській життєствердній культурі античності [8, С. 82]. Художники Ренесансу створили цілісну, що має внутрішню єдність, концепцію світу, наповнили традиційні релігійні сюжети земним змістом [9, С. 42] (Рис. А.1.10). Фреска "Темна вечеря" Леонардо да Вінчі зображує останню вечерю Христа з апостолами, передаючи їхні емоції та реакції на слова Христа (Рис. А.1.11).

Майстри північного Відродження зосередились на гострому безпосередньому спостереженні конкретних одиничних явищ оточуючого середовища [28, С.212]. В результаті для них стала характерною увага до деталей, точність зображення фактури матеріалів, використання різноманітних оптичних ефектів і захоплення розсіяним світлом. Основним засобом художньої виразності для них став колір, що дозволяв передати матеріальну досконалість світу та емоційну напругу образів з усією його унікальністю. (Рис. А.1.12).

В епоху бароко живопис став більш аристократичним, барвистим і динамічним із незвичайними сюжетами [9, С. 45]. У полотнах Рубенса проглядаються завершені сюжети, динамізм і драматизм. Динамічні композиції є характерними особливостями творів (Рис. А.1.13). Реалістичні тенденції яскраво виявились в творчості Рембрандта, до числа найкращих останніх робіт якого відносять "Повернення блудного сина" (Рис. А.1.14). В ній автор зводить композицію до двох монументальних фігур, за якими відчувається не просто простір біблійної притчі, а цілий світ, що захоплює своєю безмежністю [10, С. 107].

Класицизм вирізняється моральним пафосом і громадянською спрямованістю [9]. Основна етична проблема - взаємини людини та суспільного середовища - у класицизмі знаходить глибоке відображення. Центральним є

образ розумної людини, яка усвідомлює свій громадянський обов'язок. Основним змістом класицизму стає протиріччя між людською природою та громадянським обов'язком, що породжує трагічні конфлікти. Герої класицизму жертвують собою заради обов'язку, який є головним регулятором поведінки. На основі цієї моралі формується естетичний ідеал. За глибиною емоцій, що викликаються у глядача, на першому місці серед картин класицистів висувається полотно Ж.-Л. Давида “Смерть Марата” [10, С. 114] (Рис. А.1.15).

У романтизмі центральною проблемою стала особистість з напруженим духовним життям. В картині Е. Делакруа “Свобода, яка веде народ на барикади” революційний символ втілено в образі Свободи — прекрасної молодої жінки з національним прапором у руках, яка закликає до боротьби і вселяє впевненість у неминучості перемоги (Рис. А.1.16). Експресія і динамічна пластика полотна досягнуті завдяки використанню лаконічних художніх прийомів: композиція побудована на динамічній діагоналі, а напружена енергетика кольорової гами створена ударами червоного та синього кольорів. Звернення до проблем сучасності, пристрасний пафос трагічного конфлікту між людиною і суспільством стали визначальними рисами французької романтичної школи [28, С. 292].

Реалізм зосереджувався на повсякденному житті та соціальних проблемах. В живописі він тісно пов'язаний з достовірністю зображення, в якому показується соціальний характер людини, де через зображення героя передаються тривоги і сподівання свого часу [10, С. 123]. Зокрема Картина “Похорон у Орнані” Г. Курбе зображує сцену похорону, підкреслюючи реалістичні деталі та атмосферу (Рис. А.1.17). Видатним майстром тематичної картини був художник І. Рєпін, чия творча доля тісно пов'язана з Україною [28, С. 309]. У його картині “Запорожці пишуть листа турецькому султанові” атмосфера загального піднесення підтримана колористичним рішенням картини

з розміщенням також за композиційним колом кольорових плям одягу — білого, червоного, синього (Рис. А.1.18).

Імпресіоністи у своїх творах намагалися відтворити особисті враження та спостереження мінливих миттєвих відчуттів і переживань, природу, схопити мінливі ефекти світла. Нове бачення простору і часу, формотворення засобами кольору проявилось в етюдизмі [9, С. 54]. В живописі імпресіоністів предметні об'єкти розмиваються, а їхні соціальні характеристики поступаються місцем художнім аспектам [28]. Сюжети картин стають другорядними, часто випадковими: меланхолійні сільські пейзажі, жваві міські вулички, люди в кафе, театрах, парках та на відпочинку (Рис. А.1.19).

Метою творчості постімпресіоністів стало самовираження, а не наслідування природи, вони повернули мистецтву зміст, ідею, концепцію. Зокрема у спокійній позі “Жінки, яка тримає плід” (Рис. А.1.20) П. Гоген вбачає утілення вічного ритму життя, суголосності людини та природи, виражені гармонією монолітних блоків великих інтенсивних колірних плям, окреслених різким контуром [28, С. 326].

Лінію романтизму підхопив символізм, наповнений почуттям розчарування навколишнім світом [9, С. 54]. Відомий австрійський художник Г.Клімт є яскравим представником символізму, який проявляється в його орнаментальності та символічному декоративізмі, що виражає прагнення до недсяжного світу, піднесеного над реальністю та часом. Його картина “Поцілунок” (Рис. А.1.21) зображує момент вічного щастя в образах юнака і дівчини у зімкнутих обіймах на краю обриву, прикрашеного квітами і травами. Простір і час розчиняються в золотому сяйві тла, у водоспаді орнаментальних жіночих і чоловічих мотивів, що спадають з їх сяючих шат, відкриваючи сутності, що лежать за межами повсякденної реальності.

Модерністська модель світу постулює ідеї хаосу, випадковості, змістовної поліфонічності, плинності реального світу, непідвладного впорядкованості [9,

С. 56]. Живопис ХХ століття вирізняється різноманітністю сюжетів і стилів, які відображають складні соціальні, політичні, культурні й психологічні процеси епохи. Художників-фовістів об'єднало не сюжетно-змістове, а скоріше формальне тяжіння до створення образу завдяки граничній виразності насиченого відкритого кольору і організації картинного простору на цій основі [28] (Рис. А.1.22). М. Шагал приймає владу несвідомого й ірраціонального, позбавляє її лякаючого песимізму, натомість наділяючи радісною поетичністю теми спогадів дитинства (Рис. А.1.23).

Екзистенційні та психологічні сюжети властиві таким стилям як експресіонізм та сюрреалізм. Картина "Герніка" Пабло Пікассо (Рис. А.1.24) зображує жахи бомбардування іспанського міста Герніка під час громадянської війни. Використовуючи деформовані фігури та хаотичну композицію, Пікассо створює потужний антифашистський меседж. Фантасмагоричні образи сюрреалістів, що виникають на межі сну і реальності, не передбачають впізнавання, прочитання, розшифровування символічних смислів [28, С. 403] (Рис. А.1.25, А.1.27).

Повсякденне життя громадян стало основним сюжетом творів американського регіоналізму. Картина "Американська готика" Г. Вуда (Рис. А.1.28) зображує фермерів, чоловіка і жінку, передаючи стійкість і простоту життя під час Великої депресії. Це ікона американської культури та соціальної критики.

Традиційні іконографічні схеми соцреалізму набували в тоталітарній культурі нового змісту, який через них ставав сакралізованим. Картина української художниці Тетяни Яблонської "Хліб" (Рис. А.1.29) повернула в мистецтво тему натхненної поезії праці, що підносить і героїзує людину, іскрометний оптимізм якої суперечив реаліям тогочасного сільського існування [28].

У II половині XX століття побутові сюжети також залишаються в центрі уваги митців. Зокрема британський художник Девід Хокні звертався до них, але вже з точки зору сучасного життя. Його картина "Портрет художника (Басейн з двома фігурами)" показує двох чоловіків біля басейну в Каліфорнії (Рис. А.1.26). Це зображення поєднує елементи побутового життя з глибокими психологічними мотивами, які відображають складні відносини між персонажами.

1.3. Сюжетно-тематична композиція у творчому доробку провідних українських живописців від XIX ст. до сьогодення

Сюжетно-тематичний живопис в Україні кінця XIX – XX століття є багатим і різноманітним, він відображає важливі історичні, соціальні та культурні трансформації епохи. Український живопис як складова культури розвивається в межах різних художніх парадигм, виявляючи у своєму поступі як національні, так і світові мистецькі тенденції. Розвиток цього жанру відзначається поєднанням національних традицій з європейськими художніми тенденціями, що привели до створення унікальних творів мистецтва.

У кінці XIX століття український живопис активно розвивається, відображаючи інтерес до національних тем і соціальної проблематики [1]. Одним із визначних майстрів цього періоду є Микола Пимоненко, який у своїх роботах часто звертався до селянської тематики, показуючи життя простих людей. Його картина "Святочне ворожіння" передає момент загадування на майбутнє, відображаючи традиційні українські обряди (Рис. А.1.30). Картина наповнена деталями повсякденного життя, що надає їй етнографічної цінності.

Художники цього періоду активно зверталися до історичних тем, використовуючи їх для підкреслення національних особливостей і культурних традицій. Вони прагнули показати героїчні сторінки минулого, зв'язок з народними традиціями та історичними подіями. Сюжетні твори Івана Труша

відображають різні аспекти українського життя, культури та природи. Він умів поєднувати елементи реалістичного живопису з тонким відчуттям національного колориту, створюючи образи, які глибоко резонують із українською ідентичністю (Рис. А.1.31).

Митці охоче зверталися до побутового жанру в живописі, який позначився виразними рисами національної своєрідності. В їхніх творах оспівувалась Україна, її природа, народ, з його життєвими турботами, своєрідним побутом [18, 154].

З початком ХХ століття український живопис зазнав впливу модернізму та інших авангардних течій, що сприяло розширенню сюжетно-тематичних композицій. Одним з найвідоміших представників цього періоду є Олександр Мурашко. Ранні жанрові полотна здебільшого зображають гамірне міське життя — сцени з кав'ярень, паризьких вулиць. Особливістю цих робіт стало звернення до здебільшого жіночих образів, у звучанні яких, однак, відчувається відгомін передвижницької традиції [26] (Рис. А.1.32). Його пізніші твори, такі як "Карусель" (Рис. А.1.33), демонструють вплив імпресіонізму, поєднаний із національною тематикою. Мурашко майстерно передає атмосферу і динаміку ярмарку, де кожна деталь допомагає розкрити характер події.

У ранні роки своєї творчості Ф. Кричевський пристав до побутового жанру, в якому досяг справді високого рівня майстерності. Одним з кращих зразків українського побутового жанру вважається картина Кричевського "Наречена" 1910 року (Рис. А.1.34). Йому вдалося створити яскравий і водночас глибокий психологічний образ, зовнішнє трактування котрого викликає певні алюзії з композиційними схемами стародавніх портретів. Триптих "Життя" (Рис. А.1.35) художник присвятив темі вразливості щастя і вічності підтримуючої сили сімейного кохання [28, С. 347]

Експресія образу характеризувала творчість західноукраїнського художника О. Новаківського, який в картині "Втрачені ілюзії" (Рис. А.1.36),

зображує себе і дружину над домовиною померлої дитини: образи набувають трагічного звучання стриманий протест художника проти несправедливості життя протиставлено відчаю жінки, яка сховала обличчя на плечі чоловіка [28, С. 349]. Попри нібито автобіографічність сюжету, композиція має символіко-алегоричний характер.

Період 1920-1930-х років в Україні характеризується суперечливими тенденціями, викликаними політичними змінами та встановленням радянської влади. Це позначилося на живописі, який підпадав під вплив соціалістичного реалізму. Серед художників, що працювали в цей час, виділяється Казимир Малевич. Його "Червона кавалерія" (Рис. А.1.37) відображає героїчну тему радянської ідеології, де червона кіннота виступає символом революційних змін.

Самобутність "нового революційного" українського мистецтва II половини 1920-х років знайшла відображення у циклі монументальних розписів у Селянському санаторії під Одесою, розписаному бойчукістами в 1928р. [11, С. 96] (Рис. А.1.38).

Після Другої світової війни і до кінця ХХ століття український живопис продовжував розвиватися, зберігаючи сюжетно-тематичну різноманітність. У цей період з'являється творчість Тетяни Яблонської, чиї роботи стали значущими для українського мистецтва (Рис. А.1.39). Живописні твори М.Дерегуса, якими митець з любов'ю до лірико-епічної тематики продовжує тему висвітлення минулого українського народу, сповнені пісенної романтики (Рис. А.1.40).

Головним наслідком доби "відлиги" стало формування нового покоління українських митців, так званих "шістдесятників", які прагнули відновити втрачену національну традицію [28, С. 423]. Віктор Зарецький (1925—1990) синтезував віденський модерн з декоративністю та ритмами українського мистецтва, лаконізмом символічної форми іконопису, відтворивши вишукано-втаємничений і водночас лірично-оптимістичний образ світу (Рис. А.1.41).

Зі здобуттям незалежності у 1991 році, українські художники отримали свободу для творчого вираження і переосмислення історії. Можливість вільної творчої реалізації авторської концепції художниками в межах широкого соціокультурного контексту, означувала нові стимули для розвитку живопису [30, С. 24]. Одним із проявів творчої реакції художників на суперечливі суспільно-політичні події стала відверта іронія, коли митці вип'ячували у своїх творах проблеми сучасної людини, виступали проти рабської психології і фальші. Прикладом таких творів може служити триптих "Ритуальні танці" В. Сидоренка [4] (Рис. А.1.42).

Іван Марчук, сучасний український художник, часто звертається до тем національної ідентичності та історичної пам'яті у своїх роботах. Його картини відображають глибокий зв'язок з українською культурою та історією. У своїх творах художник відображає складні історичні і психологічні теми. (Рис "Мені ворожка ворожила" (Рис. А.1.43).

Сучасні українські митці продовжують виявляти власне світовідчуття в сюжетних композиціях, спираючись на поєднання здобутків світового живопису та специфічних особливостей вітчизняного малярства у вирішенні як позачасових тем, так і актуальних викликів сьогодення [12]. Зокрема у творчості криворізьких художників ми можемо спостерігати різноманітну сюжетно-тематичну та формально-стильову палітру (Рис. А.1.44 – А.1.48).

Висновки до розділу 1

Таким чином, дослідження суті та історії розвитку сюжетно-тематичних композицій є важливим і актуальним напрямком у викладанні образотворчого мистецтва та художній практиці. Сюжетно-тематична композиція поєднує в собі елементи як сюжету, так і тематики твору і надає глядачеві можливість зануритися у світ, створений художником, та сприйняти його послання через

візуальні образи. Сюжет може бути простим і легко зрозумілим або складним і багат шаровим, що вимагає глибшого аналізу та роздумів.

Сюжетно-тематична композиція у зарубіжному живописі протягом свого розвитку відображає багатогранні аспекти повсякденного життя, соціальні зміни і особисті переживання людей. Художники використовували різноманітні стилістичні підходи та символи, щоб передати складність і красу буденних моментів, історичних та міфологічних подій, алегоричних образів.

Український сюжетно-тематичний живопис кінця XIX – XX століття відзначається великою різноманітністю та глибиною, він відобразив багатогранність українського життя і культури. Художники цього періоду, попри політичні та соціальні виклики, зуміли зберегти і розвинути національні традиції, створивши шедеври, що залишаються актуальними і сьогодні.

РОЗДІЛ 2. ПОЕТАПНІСТЬ ВИКОНАННЯ СЮЖЕТНО-ТЕМАТИЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ “МАТЕРИНСТВО”

2.1. Обґрунтування ідеї та задуму практичної частини кваліфікаційної роботи

Кожен початківець, який вступає у світ мистецтва, розуміє, що найвищою формою художньої творчості є картина. Картини можуть значно відрізнитися за змістом і формою, залежно від уподобань, задумів і рівня майстерності художника. Таким чином, картина стає тією формою живопису, яка дозволяє митцю відображати в художніх образах найрізноманітніші теми. Вона надає можливість художнику висловити своє ставлення до подій, людей, об'єктів та природи.

Картина є унікальним засобом, який дозволяє передати не тільки візуальні враження, але й глибокі емоції, думки і настрої автора. Картина по-своєму несе в собі певну ідейно-образну концепцію, а форми вираження є візуально достовірними. Кожна деталь, частина співвіднесена з цілим, кожен елемент висловлює образ [27, С. 120].

Складний процес творчої роботи над створенням картини ставить перед художником ряд важливих завдань. Спочатку митець має сформулювати основну ідею, визначити центральний задум і обрати відповідну тему для свого твору. Далі необхідно ретельно розробити сюжет, який стане основою картини. На цьому етапі художник займається пошуком відповідних засобів живописно-пластичного вираження через створення ескізів. Це дозволяє випробувати різні підходи та знайти найкращий спосіб передати задумане.

У творчій діяльності ідея спочатку виникає як візуально-предметний образ, хоча і не зовсім чіткий. Творчий задум є ключовою думкою, яку художник вкладає у свій твір. Це думка, що базується на його життєвому досвіді та світогляді, і яка відображає його ставлення до навколишньої дійсності. Задум

об'єднує в собі емоції, враження та рефлексії художника, що були накопичені протягом його життя. Цей задум, виражений через художній образ, стає засобом передачі авторського бачення реальності глядачеві.

Сюжет визначає не лише кількість персонажів та їх розміщення на полотні, але і ряд інших факторів, таких як обрана точка зору, атмосфера та діяльність персонажів. Одна й та ж тема може бути втілена у різних сюжетах, відображаючи різні сторони її тлумачення. Кожен художник відшукує той сюжет, який найкраще виражає його концепцію та ідею.

Тема картини вибирається художником на основі його особистого життєвого досвіду, світогляду та сприйняття оточуючого світу. Усе, що художник спостерігає, думає та відчуває, може вплинути на вибір теми для майбутнього твору. Таким чином, коло можливих тем є практично необмеженим, адже воно відображає різноманіття явищ та вражень, що навколо нас.

Однак не все, що здатне збудити у художника думку або викликати його емоції, може стати темою для картини. Обрана тема повинна бути виражена пластично, тобто вона повинна мати чуттєво-конкретне вираження на полотні, щоб передати почуття та ідеї митця глядачеві через зорове сприйняття. Таким чином, вибір теми є важливим етапом у творчому процесі, що визначає напрямок і спрямованість майбутнього твору.

Початкова ідея нашого кваліфікаційного твору полягала у створенні двохфігурної чи багатофігурної композиції, в якій через взаємодію персонажів можна було б розкрити певний зміст, як актуальний для сьогодення, так і в позачасовому вимірі. Ми обрали тему материнства як особисто цікаву та значущу в історії людства та особливо болючу для сучасного українського суспільства. Відповідно сюжетом було вирішено обрати зображення мати з дитиною на руках, в чому вбачалась навіть певна іконографічність (Рис. Б.2.1, Рис. Б.2.2). Самому живописному твору ми також дали назву “Материнство”.

Для розкриття певної теми в творчості художника важливо вміло вибирати ті засоби виразності, які найкраще допоможуть передати задум та ідею. Будь-які концепції та образи, які зароджуються у художника під час пошуку найбільш вдалих способів вираження своїх задумів, ще не мають справжньої цінності, поки вони лише в його уяві. Вони потребують втілення у відповідну живописно-пластичну форму, яка зможе ефективно передати задум художника та донести його до глядача.

Будь-яка ідея може бути реалізована в різних формах та за допомогою різних художніх засобів виразності. Вибір конкретного методу залежить від того, що саме художник бажає виразити у своїй картині та на який аспект свого твору він прагне звернути увагу глядача, щоб максимально розкрити свою ідею. Таким чином, різноманітність засобів художньої виразності відкриває перед митецькими ідеями безмежні можливості для реалізації, дозволяючи кожному художникові знайти свій унікальний шлях вираження своєї творчої концепції. Як зазначає В. Щербина, будь-який художній твір повинен містити в собі й відбивати одну пануючу ідею в усій її повноті та цілісності [29, С. 32].

Як тільки ми утвердилися в задумі твору, то отримали можливість для звернення до життя, до природи, в яких знаходяться явища і образи, що відповідають певним чином змісту задуманої картини. Подальша наша робота відбувалась у вигляді накопичення натурального матеріалу, а також вивченні живописної спадщини вітчизняних та зарубіжних майстрів.

2.2. Підготовчий етап до створення сюжетно-тематичної композиції

Процес перетворення ідеї та тематичного концепту в художню форму завершеної картини здійснюється за допомогою композиції, яка визначає організоване поєднання всіх її елементів для забезпечення зрозумілого та впливового сприйняття глядачем. Формування ідеї та пошук композиції майбутнього твору реалізується через начерки, замальовки та схеми, де

вирішується основна пластична та ритмічна структура твору (Рис. Б.2.3, Б.2.4). Робота над композицією картини є складним і творчим процесом, що потребує від художника творчої ініціативи, живої уяви, винахідливості та художнього смаку.

Перші ескізи для композиції мають відповідати певним вимогам, таким як наявність конструктивної ідеї та контрастів. Конструктивна ідея, яка втілюється у пластичному мотиві, визначає місце сюжетно-композиційного центру, що є ключовим у змісті картини.

Паралельно із розробкою композиційного рішення ми також проводили накопичення натурального матеріалу – начерків та замальовок на основі референсних зображень, в яких, на наш погляд, містилися важливі для вивчення елементи: рухи, ракурси, міміка тощо (Рис. Б.2.5., Б.2.6). Така робота мала позитивний вплив на хід виконання композиційних задач, адже задум збагачувався живими реаліями та, навпаки, відбувався відбір та відмова від побічних несуттєвих подробиць.

Упродовж роботи під впливом дослідження творчості живописців доби модерну відбулася відмова від академічного трактування природи. Також було вирішено зобразити дитину сплячою, а погляд примружених очей матері спрямувати на дитину, що надає інтимного спокою сцені. Декоративне узагальнення образів, на нашу думку, надало їм особливого алегоричного звучання. Також ми визначилися з позою персонажів та лелеки на фоні. Щодо уведення в композицію згаданого птаха, він виконує не тільки композиційну функцію з динамізації сюжету але й є символом поваги до батьків, сімейного благополуччя, щастя, народження дітей, батьківщини, любові до рідної землі, України [5, С. 438].

У нашій композиції ми також використали й інші символічні зображення для підсилення ідейно-змістового звучання твору. Зокрема сонце – символ Всевидячого божества, вищої космічної сили, тощо. У різних міфологіях сонце

символізує чоловічий початок і може асоціюватися з образом батька [5]. Квіти маків символізують швидкоплинність життя, троянди – красу, барвінок – безсмертя людської душі.

Умовне кольорове тло, за нашим задумом, має зосереджувати увагу на головних персонажах, що розміщені у зоровому центрі формату з урахування ліній золотого перетину. Композиція вибудована на різноманітних контрастах, що є основою виразності зображення [29]: контрасти напрямів (вертикалі і горизонталі), кольорів (теплих і холодних), пластики (органічні та геометричні форми), рухів (статичні люди та динамічний птах), простору (глибина і площина) тощо.

Проведена робота збагатила нашу композицію вірним розумінням характеру форм, їх взаємодією для подальшої побудови твору.

2.3. Послідовність виконання живописного твору в матеріалі

Для з'ясування колірної рішення майбутньої композиції ми скористались як традиційними живописними техніками, так і цифровими засобами (Рис. Б.2.7., Б.2.8.). Це дозволило частково пришвидшити та розширити роботу із пошуку колориту, тобто характеру взаємозв'язку всіх колірних елементів зображення, його колірного ладу [27]. Враховуючи великий вплив кольору на глядача, художник повинен використати цей могутній засіб для найбільш повного розкриття свого ідейного задуму

Відповідно до класичної методики виконання твору, роботі на полотні передують виконання картону композиції. Картон – підготовчий малюнок, виконаний на щільному папері, який і слугує живописцю основою для перенесення на стіну, на дошку, на скло [27, С. 121]. У ньому ми остаточно визначили розміщення та пропорції основних елементів композиції (Рис. Б.2.9, Б.2.10). Відповідно до визначених пропорцій майбутнього твору ми зупинились

на розмірі 50 x 70 сантиметрів, який дозволить здійснити достатню деталізацію зображення. На стадії виконання картону доводиться повертатися до збирання матеріалу. Необхідно перевірити поворот голів, фігур, рух кистей і анатомію. В умовах заданого композицією освітлення подивитися складки одягу, аксесуари тощо [3, С. 70]. Певні ускладнення нам довелося подолати з уточненням рук матері та пропорціями фігури та обличчя дитини.

Також для кращого розуміння взаємозв'язку тонових та кольорових відношень майбутнього твору ми ввели в олівцевий малюнок незначний обсяг кольору (Рис. Б.2.11). Малюнок було перенесено на полотно і подальша робота відбувалася у матеріалі.

Індивідуальні особливості кожного живописця яскраво проявляються в обраній ним системі методів виконання роботи. Для виконання оригіналу твору ми обрали олійні фарби через особистий досвід їх застосування та широкий спектр їх живописних можливостей. Олійними фарбами можна малювати тонкошарово і пастозно, застосовуючи одночасно і корпусні і лесувальні фарби, що дозволяє працювати виразними мазками і тонко моделювати форму [16, С. 175].

В олійній техніці використовуються декілька технічних методів. Найбільш поширені з них є наступні:

1. Одношаровий живопис в один прийом "алла прима" по сирому, без підмальовку.

2. Багатошаровий живопис з підмальовками. Художник починає вести живопис по-сирому з підмальовками, в яких він розподіляє по поверхні полотна основні кольори, і продовжує роботу над ліпленням і моделюванням форм в наступному живописному шарі. Саме такий метод ми застосували для виконання практичної частини кваліфікаційної роботи.

У процесі створення підмальовка - це широка закладка полотна фарбами - ми розпочали з найбільш простих та зрозумілих за кольором ділянок твору.

Початкові шари фарби можна наносити за допомогою лесувань, уникаючи білил у тінях. Після створення першого шару кольорово-тональних відношень, ми заздалегідь продумували, яким кольором краще моделювати форму кожного об'єкту. Для підсилення декоративного та символічного звучання сонця ми застосували золоту акрилову фарбу та підтримали його підкладкою золотом по горбистим формам внизу формату (Рис. Б.2.12).

Після завершення першого сеансу ми залишаємо полотно для підсихання, оскільки писати на сухій підмальовці набагато ефективніше (Рис. Б.2.13). На другому етапі ми можемо додавати фарбу більш пастозними шарами, концентруючись на загальних формах та не вдаючись у дрібні деталі. Важливо зберегти ту гармонію кольорів і тонів, яка вже присутня у роботі.

Живопис, як і інші елементи композиції, має служити правдивому відтворенню життя і відповідати ідеї та темі, яку має на меті передати художник, сприяючи глибшому сприйняттю глядачем почуттів та думок, втілених у творі. Такі виразні засоби живопису як колір, освітлення, живописна фактура є одними з визначальних у емоційно-образній будові нашого твору (Додаток Б). Техніка олійного живопису дозволила нам урізноманітнити живописну фактуру полотна, зокрема в поєднанні лесувальних елементів, корпусного письма пензлем та мастихіном.

У наступних етапах нашої роботи, які є останніми, ми переходимо до роботи з вже повністю сухим шаром фарби, оскільки використання напівпросохлого шару може призвести до тьмяніння кольорів. Працюючи над відображенням фігур, ми прагнемо до відображення правдивого образу, а водночас до узагальнення зображення елементів композиції (Рис.2.14). Під кінець роботи ми узагальнюємо деякі деталі, якщо вони надмірно вирізняються з загального контексту, або ж підсилюємо їх виразність у разі, якщо їм не вистачає інтенсивності кольору чи тону.

Завершення роботи полягає не в детальній обробці незначних дрібниць, а в успішному вирішенні загального творчого завдання. Недоцільно працювати недбало - лише ретельно продумана та відчутна композиція, систематична робота над виявленням образного рішення твору забезпечує набуття досвіду та розвиток технічних навичок.

Завершальним етапом оформлення роботи став вибір відповідного обрамлення. Значення рами для станкового живописного полотна важко переоцінити, адже цей декоративний елемент має значний вплив на загальне сприйняття твору глядачем. Вірно підібрана рама допомагає узагальнити, “зібрати” роботу, посилити звучання окремих кольорів і, нарешті, естетизувати полотно як окремий самостійний арт-об’єкт. Для нашого твору ми обрали неширокий багет бронзового кольору, який дозволив додатково посилити світлові ефекти живописного полотна.

Висновки до розділу 2

Створення живописної сюжетно-тематичної композиції є комплексним багатоступінчастим процесом. В основі художнього твору лежить ідея, для реалізації якої відбувається весь подальший відбір композиційних засобів та прийомів. Наступним етапом ми можемо назвати формування композиційного задуму. До важливих аспектів тут слід віднести вивчення творів мистецтва з проблематики твору та практичну роботу із накопичення натурного матеріалу і опанування технічних та технологічних особливостей матеріалу виконання.

Особливим кроком при виконанні живописного твору ми можемо назвати виконання картону роботи, адже масштабування композиції від начерків до оригінального розміру дозволяє виявити низку пластичних, тональних й інших проблем та узгодити роботу. Обрані нами композиційне, колористичне, технічне рішення твору дозволили ефективно виявити його ідею та довели доцільність і важливість обґрунтованої методичної роботи.

ВИСНОВКИ

Поняття сюжетно-тематичної композиції у фаховій літературі є широко вживаним, проте залишається недостатньо чітко сформульованим. Категорії мистецтва, такі як “сюжетна картина” чи “тематична композиція”, переважно стосуються історичного, батального та побутового жанрів, де чітко проявляється розвиток сюжетної лінії. У такому контексті сюжетно-тематична композиція може містити зображення людини і бути однофігурною, двофігурною або багатофігурною. Однак, тематична композиція не обмежується лише цими жанрами, оскільки художник може створювати сюжетну лінію в картині загалом, не зображуючи людину безпосередньо, а лише передаючи відчуття її присутності через структуру твору.

Серед основних рис сюжетно-тематичної композиції можна виділити наступні:

1. Оповідальність. Сюжетно-тематичний живопис завжди містить певний сюжет або історію, яка розкривається через зображення. Ці історії можуть бути історичними, міфологічними, літературними або соціальними.

2. Символізм. Часто такі картини містять символічні елементи, що допомагають глибше розкрити тему або ідею.

3. Емоційність. Сюжетно-тематичні картини зазвичай націлені на виклик емоцій у глядача, змушуючи його співпереживати персонажам або рефлексувати над зображеними подіями.

Розвиток сюжетного жанру в живописі був обумовлений низкою чинників, які впливали на його еволюцію протягом століть. Історичні події, революції, війни та соціальні перетворення суттєво впливали на вибір сюжетів. Наприклад, Французька революція, Наполеонівські війни та інші ключові події надихали художників на створення епічних та драматичних сцен. Фінансовий стан суспільства і окремих меценатів впливали на замовлення та фінансування картин,

багаті замовники часто визначали теми та сюжети. Виникнення та розвиток різних художніх течій, таких як романтизм, реалізм, імпресіонізм, модернізм, сюрреалізм тощо, значно впливали на підходи до створення сюжетів та їхнього втілення у живописі. Вдосконалення матеріалів і технік живопису, таких як олійні фарби й акрил, фактурне письмо і лесування, впливали на можливості художників втілювати свої ідеї у картинах.

Протягом XIX–XX століть сюжетний живопис продовжував еволюціонувати, відображаючи зміни в суспільстві та художніх течіях. Незважаючи на періоди, коли абстрактні та формальні експерименти відходили на перший план, сюжетний живопис завжди залишався важливою частиною європейського та українського мистецтва, слугуючи засобом передачі ідей, емоцій та соціальних коментарів.

Вивчення розвитку сюжетно-тематичних композицій у зарубіжному та вітчизняному живописі дозволяє виокремити наступні особливості такого процесу. По-перше, спостерігаємо тематичне різноманіття, сюжетний живопис охоплює широкий спектр тем – від історичних і релігійних сцен до повсякденного життя та фантазійних образів. Це різноманіття відображає багатство людського досвіду та емоцій. По-друге, згаданий розвиток відбувався в контексті еволюції художньо-історичних стилів і методів: від класичних академічних підходів до авангардних експериментів, художники постійно шукали нові способи вираження своїх задумів. Кожна епоха привносила нові стилістичні та технічні інновації. По-третє, у сюжетно-тематичних композиціях чільне місце посідають символічність та алегоричність – у багатьох таких творах використовувалися символи та алегорії для передачі глибших смислів і ідей, що робило картини багатозначними та інтелектуально насиченими. По-четверте, важливою складовою у створенні сюжетно-тематичної композиції завжди залишається індивідуальність художника. Особисті переживання, світогляд та стиль кожного автора надавали унікальності його творам. Відомі митці, такі як

Клімт чи Далі, Пимоненко чи Зарецький принесли у свої картини особисті інтерпретації реальності та уяви.

Виявлено, що створення сюжетно-тематичної живописної композиції є комплексним багатоступінчастим процесом, що аналізується у теоретичних дослідженнях і застосовується у мистецькій практиці. Дотримання нами методичної послідовності розробки живописного твору сприяло усвідомленій творчо-пошуковій роботі. Зокрема вивчення живописного доробку вітчизняних та зарубіжних майстрів розширило розуміння стильових рішень та принципів побудови сюжетного твору, виконання фрескізів стало важливим кроком для формулювання та візуалізації задуму композиції, робота з натурним референсним матеріалом збагатила картину переконливими деталями, створення картону дозволило остаточно визначитись із композиційним та тоновим рішенням майбутнього твору, в врахування технологічних особливостей роботи олійними фарбами допомогло виконати картину “Материнство”. Тож обрані нами композиційне, колористичне, технічне рішення твору дозволили ефективно виявити його ідею та тему.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є., Удріс І. Українське мистецтвознавство кінця XIX – початку XX століття: дослідження національних форм вітчизняного образотворчого мистецтва: монографія. Кривий Ріг, 2015. 300 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/5101> (дата звернення: 04.06.2024)

2. Бардаш О. Розвиток історичного жанру в образотворчому мистецтві України (кінець XIX-початок XX ст.). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2006. Вип. 6. С.319-323 URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17442/Bardash.pdf?sequence=1> (дата звернення: 04.06.2024)

3. Брижата І. Г. Сприйняття творів пейзажного живопису як фактор формування художньо-естетичного досвіду студентів. *Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук праць* / голов. ред. В. Буряк. Кривий Ріг, 2006. № 16 (1). С. 64–69. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/ped/article/view/6075> (дата звернення: 04.06.2024)

4. Голубець О. Мистецтво XX століття : український шлях. Львів : Колір ПРО, 2012. 200 с.

5. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. Коцура, О. Потапенка, В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В.М., 2015. 912 с. URL: 2014.indd (kpdi.edu.ua) (дата звернення: 04.06.2024)

6. Жанри в образотворчому мистецтві. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-zhanri-obrazotvorchogo-mistectva-297907.html> (дата звернення: 04.06.2024)

7. Історичний жанр. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-12793> (дата звернення: 04.06.2024)

8. Історія зарубіжного мистецтва: навчально-методичний посібник. Ч. 1 / О. Панфілова, Н. Рублевська, І. Тарасюк. Тернопіль: ТНПУ, 2016. 133 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/20427/1/histor_art.pdf (дата звернення: 04.06.2024)

9. Історія мистецтва : конспект лекцій / укладач С. Побожій. – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 70 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/85997/1/Pobozhiy_history_of_art.pdf (дата звернення: 04.06.2024)

10. Історія образотворчого мистецтва та архітектури. Курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Укладач О.Демідко. Київ: Видавництво К-Ліра, 2021. 182 с. URL: [4D6963726F736F667420576F7264202D20B2F1F2EEF0B3FF20EEE1F0E0E7EEF2E2EEF0F7EEE3EE20ECE8F1F2E5F6F2E2E05FCAF3F0F120EBE5EAF6B3E95FE2E5F0F1F2EAE0](https://mu.edu.ua/4D6963726F736F667420576F7264202D20B2F1F2EEF0B3FF20EEE1F0E0E7EEF2E2EEF0F7EEE3EE20ECE8F1F2E5F6F2E2E05FCAF3F0F120EBE5EAF6B3E95FE2E5F0F1F2EAE0) (mu.edu.ua) (дата звернення: 04.06.2024)

11. Історія українського мистецтва: У 5-и т. / НАН України. ІМФЕ ім. М. Т. Рильського; голов. ред. Г. Скрипник, наук. ред. Т. Кара-Васильєва. Київ, 2007. – Т. 5: Мистецтво ХХ століття. 1048 с.

12. Криворізька міська Організація Національної спілки Художників України. Кривий Ріг : Видавець ФОП Чернявський Д.О., 2017. 92 с.

13. Крюкова Г. Теоретичні основи композиції в образотворчому мистецтві. Матеріали двадцятої всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції. URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/50-dvadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/467-teoretichni-osnovi-kompozitsiji-v-obrazotvorchomu-mistetstvi> (дата звернення: 04.06.2024)

14. Мистецтво первісного ладу. ПроArt (історія образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва). URL: <https://arshistorian.blogspot.com/2015/01/1.html> (дата звернення: 04.06.2024)

15. Мистецький словник-довідник. / Упорядник: Гловацький С. Черкаси : КНЗ “ЧОШОПП ЧОР”, 2017. 44 с.
16. Мішуровський В. Проблеми технології олійного живопису при роботі над станковою картиною. *Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць* / голов. ред. В. К. Буряк. Кривий Ріг, 2005. Вип. 10 : Художньо-педагогічна освіта XIX ст.: теорія, методи, технології. С. 171–176. URL: <https://journal.kdpu.edu.ua/ped/article/view/5799> (дата звернення: 04.06.2024)
17. Образотворче мистецтво : підруч. для 6-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / С. Железняк, О. Ламонова. Київ : Генеза, 2014. 192 с.
18. Самбірська О. Побутовий жанр українського живопису крізь призму націотворчих процесів. *Молодь і ринок. 2018. №8 (163). С. 152-155.* URL: https://www.researchgate.net/publication/327546020_POBUTOVIJ_ZANR_UKRAINSKOGO_ZIVOPISU_KRIZ_PRIZMU_NACIOTVORCIH_PROCESIV (дата звернення: 04.06.2024)
19. Силко Є.М. Композиція: Навчально-методичний посібник (для студентів спеціальності 6010102). – Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка, 2015. 53 с. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1038/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%86%D1%96%D1%8F.pdf> (дата звернення: 04.06.2024)
20. Словник-довідник літературознавчих термінів / Упор. : О. Бобир, В. Буденний, О. Мамчич, Н. Нікітіна ; за ред. О. Бобиря. Чернігів : ФОП Лозовий В.М., 2016. 132 с. URL: <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4674/1/Словник-довідник%20літературознавчих%20термінів.pdf> (дата звернення: 04.06.2024)
21. Соловйова Ю., Мкртічян О. Українське мистецтво в історичному вимірі. Навчально-методичний посібник. Харків : Точка, 2017. 89 с. URL:

<https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c4f165dd-5dcf-4cb1-932c-7f2acedbb998/content> (дата звернення: 04.06.2024)

22. Сотська Г., Шмельова Т. Словник мистецьких термінів. Херсон: Видавництво “Стар”, 2016. 52 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/709237/1/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%85%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%96%D0%B9.pdf> (дата звернення: 04.06.2024)

23. Сюжетний живопис у образотворчому мистецтві. URL: <https://print4you.com.ua/ua/stati/syuzhetnaya-zhivopis-v-izobrazitelnom-iskusstve/> (дата звернення: 04.06.2024)

24. Сюжетно-тематична картина. Побутовий жанр. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/library/suzetno-tematicna-kartina-pobutovij-zanr-256193.html> (дата звернення: 04.06.2024)

25. Теорія і практика композиції: навч. посібн. / М. О. Пічкур; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Харків: ПромАрт, 2021. 248 с.

26. Українське мистецтво кінця XIX – початку XX ст. URL: <https://ukrartstory.com.ua/tekst-statti-36/ukrajinske-mistectvo-kincja-xix-rochatku-xx-st.html> (дата звернення: 04.06.2024)

27. Урсу Н. Теоретичні основи композиції : навчально-методичний посібник для студентів ВНЗ художніх та художньо-педагогічних спеціальностей. Кам'янець-Подільський : Кам.-Под. держ. унів., 2004. 61 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7436/Ursu-N.O.-Hutsul-I.A.-Teoretychni-osnovy-kompozytsii.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 04.06.2024)

28. Шевнюк О. Історія мистецтв: навч. посіб. — Київ : Освіта України, 2015. — 453 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/30160> (дата звернення: 04.06.2024)

29. Щербина В. Практична композиція : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. 180 с.

30. Юр М. Український живопис XIX — початку XXI століття: національна, конвенціональна, авторська моделі : дис. на здобуття наук. ступеня док. мист-ва: 26.00.01 – теорія та історія культури. Київ, 2021. 482 с. URL: http://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-files/Diser_M_V_Yur.pdf (дата звернення: 04.06.2024)

31. Юрченко О. Виконання сюжетної композиції в техніці олійного живопису. Етапи роботи над дипломом *Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць / редкол. : В. Буряк, Л. Кондрашова, Г. Штельмах*. Кривий Ріг: КДПУ, 2009. Вип. 26. С. 417-423. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7605> (дата звернення: 04.06.2024)

32. Яремків М. Композиція: творчі основи зображення. Навчальний посібник. Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. 112с.

33. Anthony J. Genre Painting – The Depiction of Everyday Life in Art. *Art in Context*. 2003. October 30. URL: <https://artincontext.org/genre-painting/> (дата звернення: 04.06.2024)

34. Milligan B. Luke fildes's *the doctor*, narrative painting, and the selfless professional ideal. *Victorian Literature and Culture*. 2016. August 30. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/victorian-literature-and-culture/article/luke-fildess-the-doctor-narrative-painting-and-the-selfless-professional-ideal/1E22DA494165711967D825D475D21223> (дата звернення: 04.06.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

Ілюстрації до розділу 1

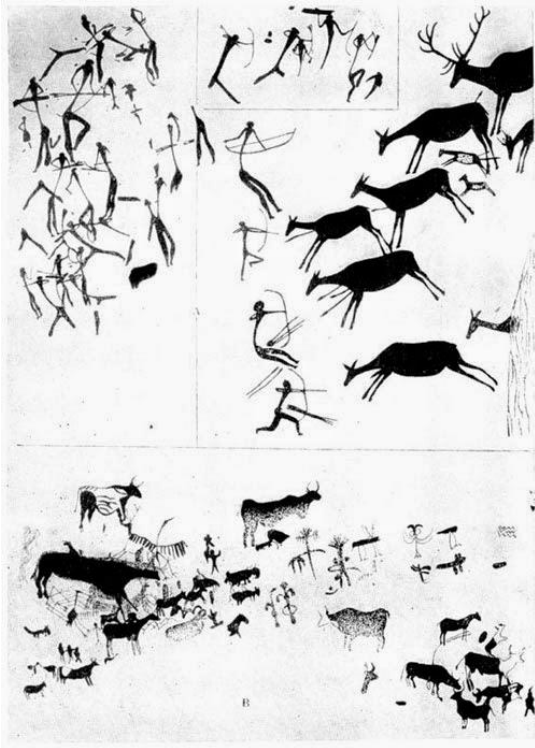

Рис. 1.1. Наскельні розписи. Сцени полювання. Іспанія. Мезоліт

Рис. 1.2. Велике левине полювання. Палац Ашшурбанапала у Ніневії.

VII ст. до н.е

Рис. 1.3. Полювання вельможі в нільських заростях. Гробниця Небамуна у Фівах.
Бл. 1400 р. до н.е

Рис. 1.4. Ексекій. Діоніс у човні.
Бл. 1540 р. до н.е.

Рис. 1.5. Гу Кай Чжи. Повчання жінкам. IV ст. до н.е.

Рис. 1.6. Розпис римських катакомб.
Добрий пастир. Бл. II- VI ст.

Рис. 1.7. Візантійський розпис.
Сходження Христа в пекло. 843-

Рис. 1.8. Коронація Карла VI. Мініатюра з примірника Карла VI. Кінець XIV ст.

Рис. 1.9. Джотто ді Бондоне. Поцілунок Іуди. 1304-1306 рр.

Рис. 1.10 Сандро Ботічеллі Алегорія Весни. 1482 р.

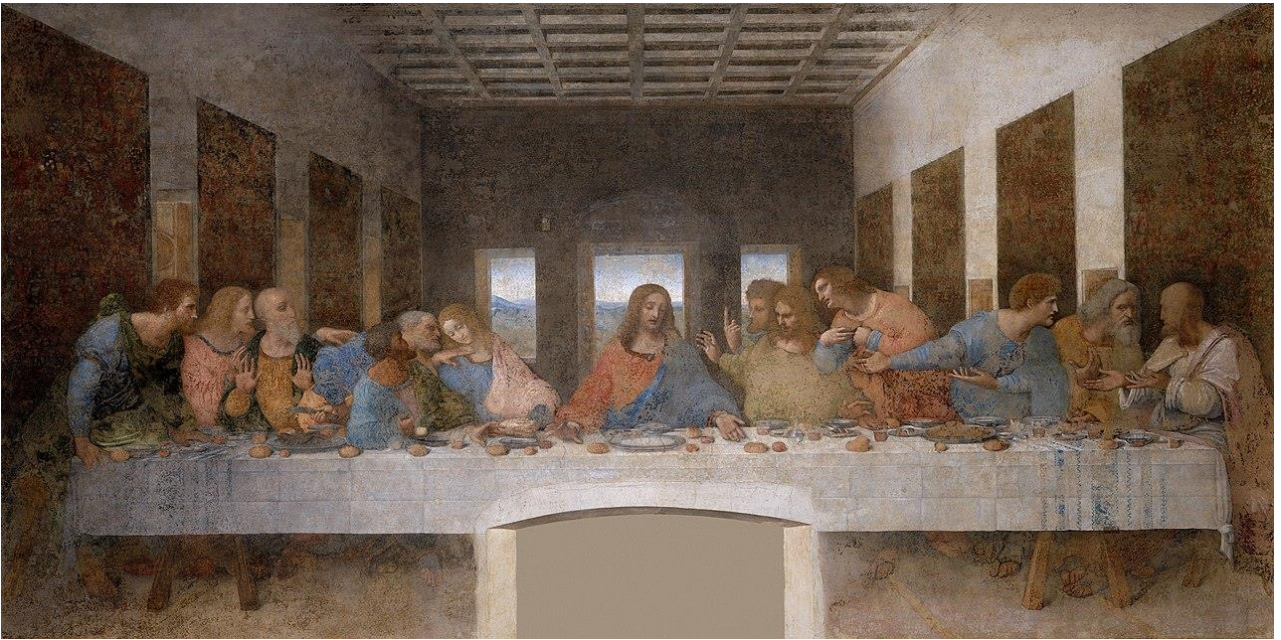

Рис. 1.11. Леонардо да Вінчі. Тайна вечеря. 1495-1498 рр.

Рис. 1.12. Ян ван Ейк. Портрет подружжя Арнольфіні. 1434 р.

Рис. 1.13. Пітер Пауль Рубенс. Персей і Андромеда. 1620-1622 рр.

Рис. 1.14. Рембрандт Х. ван Рейн. Повернення блудного сина. Бл. 1666-1669 рр.

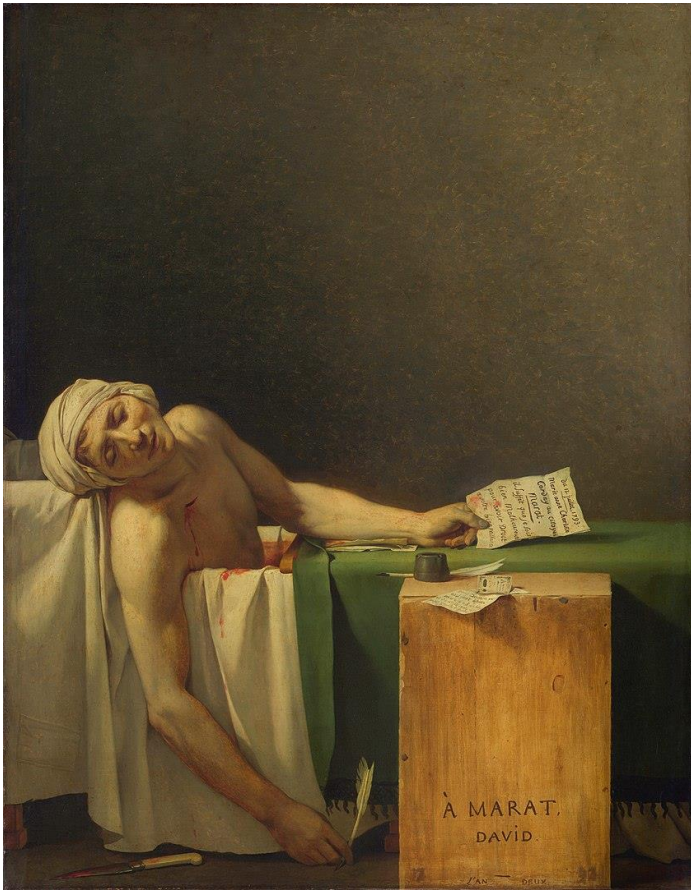

Рис. 1.15. Жак-Луї Давд. Смерть Марата. 1793 р.

Рис. 1.16. Ежен Делакруа. Свобода, що веде народ на барикади. 1830

Рис. 1.17. Густав Курбе. Похорон у Орнані. 1849-1850 рр.

Рис. 1.18. Ілля Репін. Запорозжці пишуть листа турецькому султану.
1878-1891рр.

Рис. 1.19. П'єр Огюст Ренуар. Сніданок веслярів. 1880-1881 рр.

Рис. 1.20. Поль Гоген. Жінка, яка тримає плід. 1893 р.

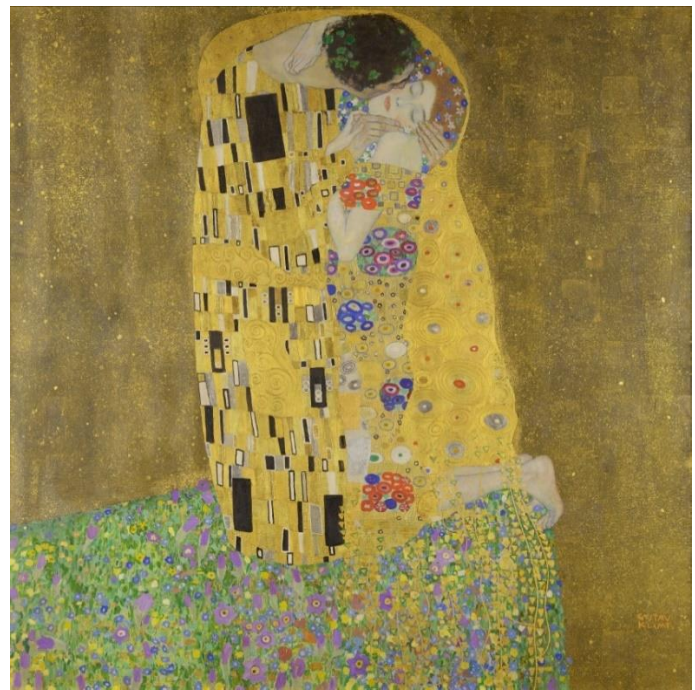

Рис. 1.21. Густав Клімт. Поцілунок. 1907-1908 рр.

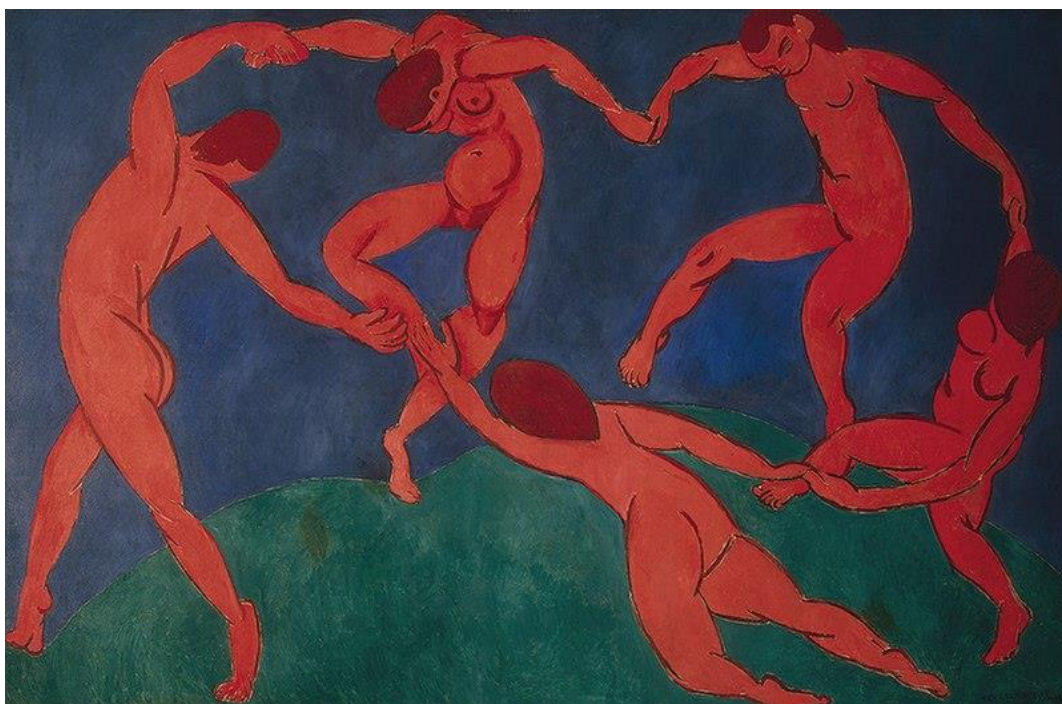

Рис. 1.22. Анрі Матіс. Танок. 1909-1910 рр.

Рис. 1.23. Марк Шагал. Над містом. 1914-1918 рр.

Рис. 1.24. Пабло Пікасо. Герніка. 1937р.

Рис. 1.25. Рене Магрітт. Поцілунок
1928 р.

Рис. 1.26. Девід Хокні. Портрет
художника (Басейн з двома фігурами).
1972.

Рис. 1.27. Сальвадор Далі. Сон,
викликаний польотом бджоли навколо
граната, за секунду до пробудження.
1944 р.

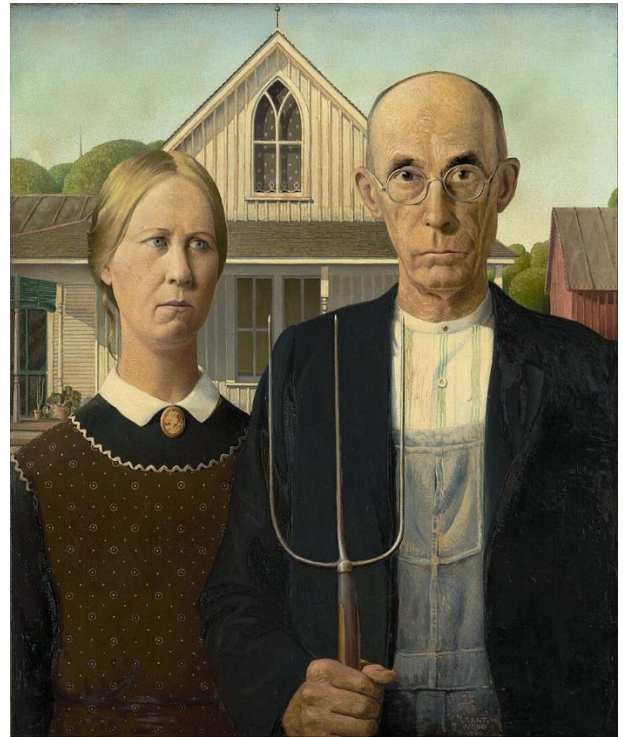

Рис. 1.28. Грант Вуд. Американська
готика. 1930 р.

Рис. 1.29. Тетяна Яблонська. Хліб. 1947 р.

Рис. 1.30. Микола Пимоненко
Святочне ворожіння. 1930 р.

Рис. 1.31. Іван Труш. Гуцулки біля церкви. 1920-ті рр.

Рис. 1.32. Олександр Мурашко
Біля кафе. 1903 р.

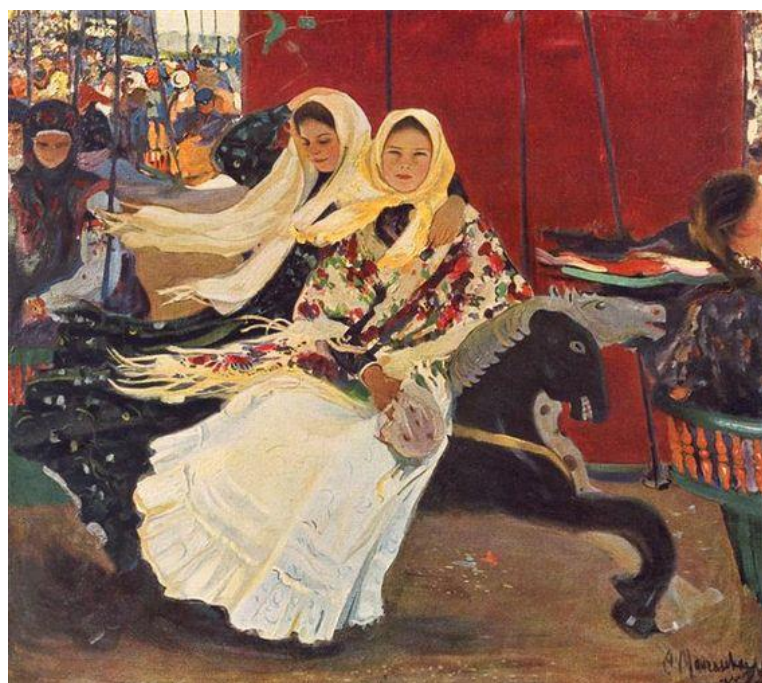

Рис. 1.33. Олександр Мурашко. Карусель.
1906 р.

Рис. 1.34. Федір Кричевський. Наречена. 1910 р.

Рис. 1.35. Федір Кричевський. Триптих “Життя”. 1927 р.

Рис. 1.36. Олекса Новаківський. Втрачені ілюзії. 1903-1908 рр.

Рис. 1.37. Казимір Малевич. Червона кавалерія. 1928-1932 рр.

Рис. 1.38. М.Бойчук, А.Іванова.
Сім'я селянина. Фреска. 1928 р.

Рис. 1.39. Тетяна Яблонська. Льон. 1977 р.

Рис. 1.40. Михалйло Дерегус. Дума
про козака Голоту. 1972 р.

Рис. 1.41. Віктор Зарецький. Ой,
кум до куми залицявся. 1988 р.

Рис. 1.42. Віктор Сидоренко.
Ритуальні танці. 1997 р.

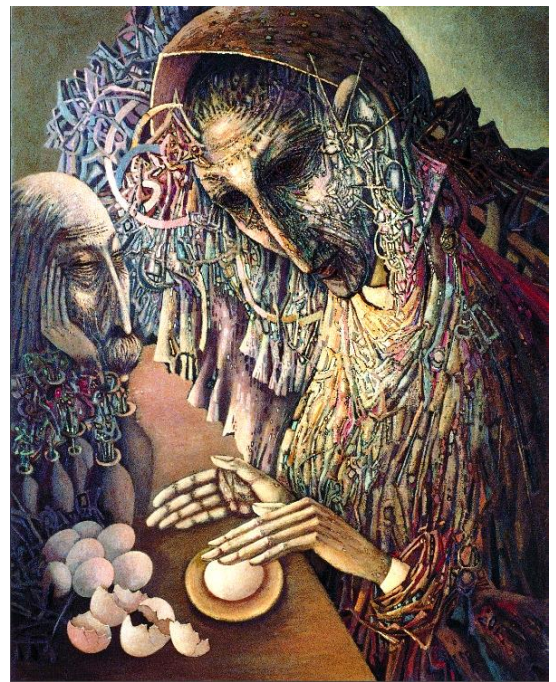

Рис. 1.43. Іван Марчук. Мені
ворожка ворожила. 1995 р.

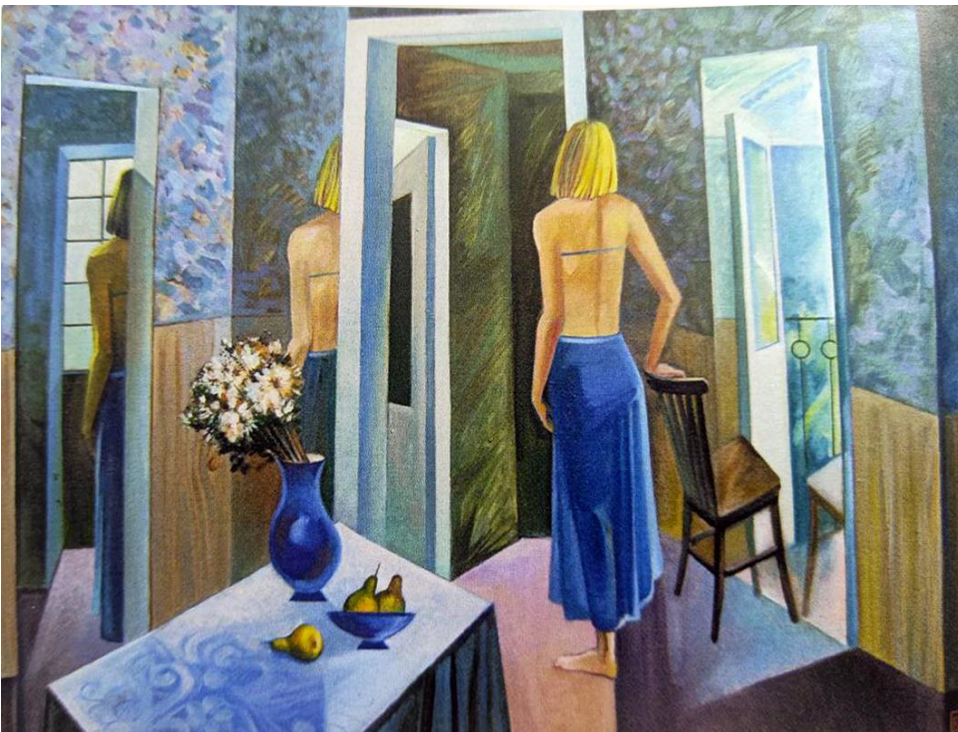

Рис. 1.44. Юрій Бондаренко. В кімнатах. 1993 р.

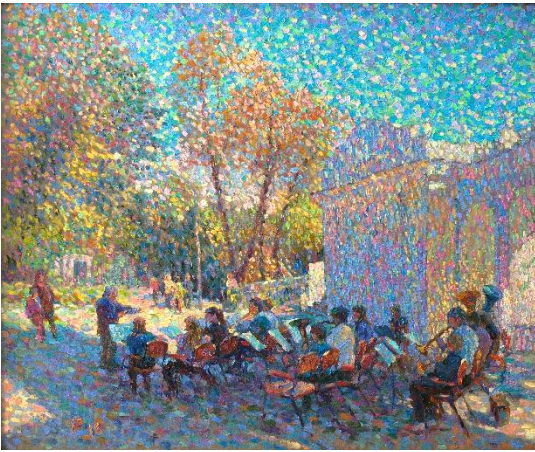

Рис. 1.45. Руслан Пильнік.
Акорди вересня. 2016 р.

Рис. 1.46. Анатолій Труфкін.
Моя Бессарабія. 2017 р.

Рис. 1.47. Леонід Давиденко.
Георгій-переможець. 2017 р.

Рис. 1.48. Олександр Юрченко.
Смерть козака. 2007 р.

Ілюстрації до розділу 2

Рис. 2.1. Композиційний пошук

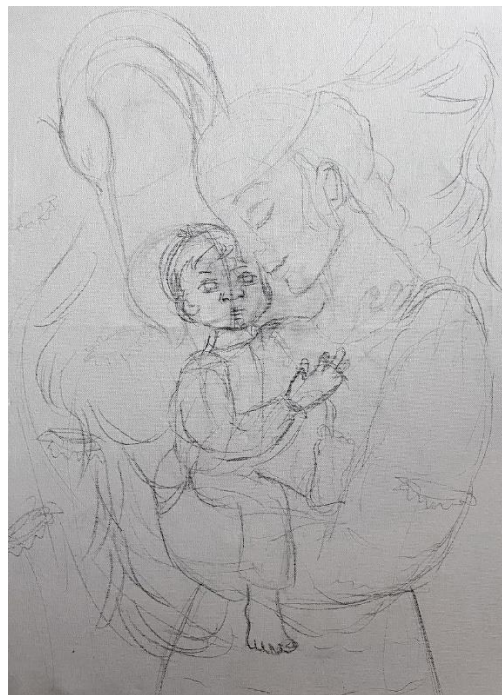

Рис. 2.2. Композиційний пошук

Рис. 2.3. Ескіз композиції

Рис. 2.4. Ескіз композиції

Рис. 2.5. Начерк голови дівчини

Рис. 2.6. Начерк голови дитини

Рис. 2.7. Ескіз композиції в кольорі

Рис. 2.8. Пошук колориту

Рис. 2.9. Початок роботи над картоном

Рис. 2.10. Тонова робота над картоном

Рис. 2.11. Введення кольору в картон

Рис. 2.12. Підкладка золотом на полотні

Рис. 2.13. Перша лесувальна прописка

Рис. 2.14. Пастозне письмо олійними фарбами